

66450

FRAN ZWITTER

Razvoj ljubljsanskega teritorija

POSEBNI ODTIS IZ
„GEOGRAFSKEGA VESTNIKA“
LETNIK V. — VI.
1929 — 1930

LJUBLJANA 1930

NATISNILI J. BLASNIKA NASL.
UNIVERZITETNA TISKARNA IN LITOGRAFIJA D. D. V. LJUBLJANI
ODGOVOREN JANEZ VEHAR

D. 10. 10. 1911

Zgodovinarji Ljubljane
g. župniku Vrhovniku
vdano poklanja
Zwitter Fran

Lj. 7. VI. 30.

II
66450

030051980

Fran Zwitter:

Razvoj ljubljanskega teritorija.

Na sedanjem ljubljanskem ozemlju je nastala v srednjem veku najbrže že zelo zgodaj prva naselbina in morda to ozemlje kljub propadu Emone ni bilo že od rimskih časov dalje nikdar popolnoma nenaseljeno. Sigurna historična tradicija pa prične šele od srede 12. stoletja dalje; v tem času je bilo ljubljansko ozemlje v rokah koroških spanheimovskih vojvod. V sredi 15. stoletja je postal koroški vojvoda Ulrik II. tudi kranjski deželni knez in najpomembnejši zemljiški gospod na Kranjskem; s tem je bilo obenem dokončno rešeno tudi vprašanje političnega središča kranjskega teritorija v korist spanheimski Ljubljani. Od tega časa dalje je ostala Ljubljana sestavni del komornega imetja kranjskih deželnoknežjih rodbin, ki so dobro razumele njen ugodni prirodni položaj v središču kranjskega teritorija; zato se je pričelo tu naseljevati plemstvo in zbirati deželni stanovi, graditi samostani, formirati cerkveno središče in vršiti sejmi za bližnjo in daljnjo okolico na križišču vseh glavnih kranjskih prometnih smeri. Tako sta odločili priroda in zgodovina Ljubljani prvo mesto med kranjskimi naselji.¹⁾

Od prvotno enotnega ljubljanskega gospodstva se je že zgodaj odcepilo več predelov. Sem spada gospodstvo šentpeterske fare, ki se omenja prvič l. 1163.²⁾ in je bila ustanovljena od Spanheimovcev ali pa že od prejšnjih lastnikov ljubljanskega gospodstva; za to govori spanheimovski in poznejši deželnoknežji patronat nad šentpetersko faro, ki se omenja že l. 1227.³⁾ čeprav ga oglejski patriarh tedaj — najbrže nepravilno — ni hotel priznati⁴⁾ in je pristal nanj definitivno šele l. 1356.⁵⁾ Ustanovitelj pa je moral šentpetersko faro tudi materialno osigurati s tem, da ji je podaril del svojega zemljiškega gospodstva. Šentpeterska fara je imela pod svojo oblastjo prvotno najbrže tudi ljubljansko gospodstvo svoje šenklavške podružnice, poznejše škofije; njeno gospodstvo je torej obsegalo večji del Šentpetra in Poljan.

1) J. Rus: Prirodne osnove v selišču ljubljanskega mesta, GV (= Geografski Vestnik) 1928, 62 sl.; F. Zwitter: Starejša kranjska mesta in meščanstvo, 8 sl., 11.

2) Schumi UB (= Urkunden- u. Regestenbuch des Herzogthumes Krain) I 121, Gradivo IV. 233.

3) Schumi UB II 37, Gradivo V 228.

4) Prim. podoben slučaj pri Ložu 1221 Schumi UB II 31, Gradivo V 179 sl.

5) Lichnowsky-Birk: Geschichte des Hauses Habsburg III, 554 sl.

Nemški viteški red je bival v Ljubljani že pred letom 1228.;⁶⁾ naselili so ga Spanheimovci.⁷⁾ K prvotnemu gospodstvu nemške komende je spadal predvsem južni del kasnejšega Novega trga okoli križevniške cerkve. Proti koncu 13. stoletja so kupili nemški vitezi od ministeriala Friderika Falkenberškega in meščana Nikolaja Porgerja njive, ki so se tedaj še razprostirale v Krakovem, Gradišču in na Mirju.⁸⁾ V naslednjih stoletjih se križevniki prizadevajo, da arondirajo svoje gospodstvo z nakupom njiv v Gradišču.⁹⁾ Koncem srednjega veka je obsegalo njihovo gospodstvo poleg južnega dela Novega trga še vse Krakovo in velik del Gradišča ter predmestja pri Sv. Janezu (gornji del Šentpeterskega predmestja).¹⁰⁾

Iz deželnoknežjega gospodstva se je izločil tudi teritorij ljubljanske meščanske naselbine. Srednjeveška mesta so v gospodarskem in socialnem oziru sklenjene naselbine trgovcev in obrtnikov, ki so za svoje agrarne potrebščine vsaj deloma navezani na tuj import in tvorijo poseben socialni sloj z lastnim sodstvom. Kot naselbine pa se ne razlikujejo mesta od vasi le po obzidju, ampak predvsem po kompaktni zazidanosti, ki jo kažejo v svojih tločrtih in vertikalnih prorezih, ki jih je mogoče reducirati na majhno število osnovnih tipov. Zato sklepajo po pravici R. Gradmann in drugi geografi, da so bila vsa pomembnejša srednjeveška mesta ustanovljena in da niso nastala čisto organsko iz vasi.¹¹⁾ V tem vprašanju se geografi strinjajo s pravnimi zgodovinarji, ki si tudi ne morejo misliti postanka meščanske naselbine brez pravnega ustanovnega akta. Jasno pa je, da se je ustanovila meščanska naselbina le tam, kjer so bili zato dani prirodni in gospodarski predpogoji (prirodna lega, bližina agrarnih naselbin in ev. tudi plemiških in duhovniških odjemalcev meščanskih produktov in blaga) in da so bili meščani navadno še več stoletij po ustanovitvi mest obenem tudi še poljedelci;

⁶⁾ Dobil je neko listino od mejnega grofa Henrika (1204—28), *Fontes rerum Austriacarum* II, 1, 128; reg. Schumi UB II 38.

⁷⁾ ... den brudern des Tewtschen haws, den wir haben wanung gegeben ze Laybach, Schumi UB II, 186.

⁸⁾ Gl. listine od 1271, 1277 in 1280 pri F. Zwitter n. o. m. 21.

⁹⁾ Pettenegg: *Die Urkunden des Deutsch-Ordens-Centralarchivs* I, 301, št. 1146; 324, št. 1236; 401, št. 1535; 554, št. 2080; 591, št. 2232.

¹⁰⁾ Gl. listino od 1450 pri Komatar JB 1903/4 (= *Das städtische Archiv in Laibach. Jahresber. der Oberrealsch. Laibach 1903/4*), 24 sl.

¹¹⁾ Prim. W. Geisler: *Die deutsche Stadt* 54 sl.; pravnozgodovinski problem postanka mest kljub ogromni literaturi še ni rešen, medtem ko je iz narodnogospodarskih vidikov razvil nove ideje W. Sombart: *Der moderne Kapitalismus* I^a, 134 sl.

seveda so ležale njihove njive, travniki, vrtovi, pašniki in gozdovi izven obzidanega mesta.

Ljubljana je bila trg že l. 1265., mesto z obzidjem pa še pred l. 1269.¹²⁾ Meščanska naselbina brez dvoma ni niti edina niti najstarejša in je nastala šele v času, ko postaja Ljubljana že važno politično in cerkveno središče. O ustanovitvi sami nimamo pisane tradicije, če nočemo misliti na Ljubljano pri spanheimovskih „oppida noviter constructa“ v neki listini iz l. 1256., ki nam pa ni ohranjena v prvotnem besedilu.¹³⁾ Vendar smemo sklepati iz geografske slike stare Ljubljane, kakor nam jo je ohranil Valvasor za 17. stoletje,¹⁴⁾ da je bilo mesto zidano po določenem načrtu.¹⁵⁾

Že dosedanji raziskovalci se strinjajo v tem, da je treba iskati najstarejšo meščansko naselbino na Starem trgu, kakor kaže že ime tega mestnega dela. Za naselbino na levem bregu Ljubljanice, **N o v i t r g**, pa trdijo nekateri po Valvasorju, da je nastala okoli l. 1200.,¹⁶⁾ medtem ko spravljajo drugi njen postanek v zvezo z dvema listinama iz l. 1416.¹⁷⁾ Iz teh listin zvemo, da se je mesto v onem času utrjevalo in da sta bila tudi plemstvo in duhovščina obvezana k sodelovanju pri utrjevanju v bližini svojih hiš pod kaznijo, da se jima njihove hiše odvzamejo ali pa podro in zgradi preko njih obzidje. Vendar pa moremo pri tem misliti tudi na okrepitev že obstoječih utrd in ne samo na gradnjo novega obzidja in zato nikakor ne smemo trditi, da je naselbina na Novem trgu — ki ga listini sploh ne omenjata — šele takrat nastala ali pa bila šele takrat obzidana. Popolnoma jasno pa govori proti taki interpretaciji prva listina, ki omenja Novi trg, iz l. 1307.¹⁸⁾ Tedaj je mesto oprostilo nemško komendo vseh meščanskih obveznosti, zato ker je komenda zgradila del mestnega obzidja okoli svojih poslopij. To nam dokazuje predvsem, da je bil Novi trg že tedaj obzidan; iz dejstva, da se Novi trg tedaj prvič imenuje in da se šele tedaj urejajo obveznosti mesta in komende pri njegovem obzidju, pa moremo domnevati, da je bil Novi trg le malo časa pred l. 1307. prideljen staremu mestu, ki se v antitezi z njim l. 1315. prvič imenuje *vetus oppidum*.¹⁹⁾

12) F. Zwitter n. o. m. 10.

13) Schumi UB II, 175.

14) Fr. Stele: Valvasorjeva Ljubljana, Glasnik muz. dr. 1928, 70 sl.

15) Gl. članek A. Melika: Razvoj Ljubljane, zgoraj str. 112 sl.

16) XI, 665.

17) Klun DC (= Diplomatarium Carniolicum. Beilage zu Mitt. d. hist. Vereins f. Krain 1855) 23, 24, Komatar JB 1903/4, 19 sl.

18) F. Zwitter n. o. m. 68 sl., priloga 1.

19) Pucelj, Idiographia monasterii Sitticensis 49 sl. (rokopis v muzeju).

Tretji del obzidanega mesta, Mestni trg, je nastal in bil obzidan po vladajočem mnenju šele v 15. ali celo šele v 16. stoletju.²⁰⁾ Glavni argument za to naj bi bila Valvasorjeva in druga poročila o utrjevanju mesta v prvi polovici 16. stoletja.²¹⁾ Toda Valvasor ne govori samo o utrjevanju Mestnega trga, ampak našteva tudi nove utrdbe na Gradu, ob Starem in Novem trgu; če torej nočemo priti do absurdnega sklepa, da je bila Ljubljana obzidana šele v 16. stoletju, se moramo vprašati, če ne govore morda vsa poročila o utrjevanju Ljubljane, ki postanejo že od začetka 15. stoletja vedno bolj pogosta,²²⁾ le o poglobitvi jarkov, izboljšanju obzidja in gradnji utrdb na mestu, kjer je obstajalo že prej bolj primitivno obzidje. Proti temu pa je mogoč še drug argument: res je, da poročila o utrjevanju mesta ne govore nikjer o tem, da bi se obseg obzidanega mesta povečal, toda Valvasor trdi na enem mestu izrecno, da je mesto še dvesto let pred njim segalo le do gorenjega (t. j. Čevljarskega) mostu.²³⁾ Valvasor je prišel do tega menja na podlagi ostankov starega zidu, ki je šel od Gradu proti Tranči in bil ohranjen še v njegovem času. Vrhovec je našel še dva vira, ki govorita o tem zidu, mestni sodni protokol iz l. 1599., ki govori o „Ringmauer“ pri Tranči, in pa neko listino iz l. 1505., kjer se omenja „haus in der statt Laybach bei der obern pruckhen und neben dem thor, so in den alten markt geht, gelegen,“ kar dokazuje obstoj starih vrat med Starim in Mestnim trgom.²⁴⁾ Da bomo pa razumeli to mesto pravilno, ga hočemo primerjati še z neko drugo skoraj dvesto let starejšo listino: l. 1524. proda Jacob der Porger neko hišo v Ljubljani „pei der ôbern prucken und bei dem tor, da man get auz der stat in den alten marcht.“²⁵⁾ Vrata med Starim in Mestnim trgom so torej v resnici obstojala, toda medtem ko se imenuje Stari trg „alter

20) Vrhovec: Topografski opis Ljubljane itd. LM Sl 1885, 187, 195 sl.; Die wohllöbl. landesf. Hauptstadt Laibach 11 sl. Müllner: Zukunft der Stadt Laibach, Argo IV, 75.

21) XI, 665 sl.

22) 1416 gl. zgoraj prip. 17; 1448 Klun DC 51; 1465 Komatar JB 1905/4 28; 1475 Klun DC 45.

23) XI, 669.

24) Die wohllöbl. landesf. Hauptstadt Laibach 11 sl. Iz Gerichtsprotokoll-a 1599, str. 124, 147, 153 sledi popolnoma jasno, da je bil tedaj odstranjen mestni zid in na njegovem mestu zgrajen obok med Auerspergovo in Andrejčičevo hišo v Tranči; Andrejčičeva hiša, ki je imela okna v mestni zid, je stala na Mestnem trgu, torej na severni strani Tranče (Müllner v Argo IV 159).

25) Listina od 4. julija 1524 v dunajskem drž. arhivu.

marcht“, je Mestni trg v teh starejših virih enostavno „stat“ v ožjem pomenu besede in zato brez dvoma naseljen in obzidan že v začetku 14. stoletja. Zato nam je razumljivo, da označa kranjski deželni upravitelj (Landesverweser) v letih 1484—1490 Christoph von Thein, kakor je opozoril Luschin, Ljubljano kot „drei stet und ein trefflich schloß darüber, die haubtstat und schloß im fürstenthumb Krain.“²⁶⁾ Ljubljansko mesto ni dalo podreti svojega prvotnega severnega obzidja in vrat, ko se je zgradilo novo mestno obzidje, ki je obsegalo tudi Mestni trg s šenklavško cerkvijo in frančiškanskim samostanom (na sedanjem Vodnikovem trgu) in ko so se že naselili onstran „spodnjega mostu“ avguštinci;²⁷⁾ zato se je ločilo strogo med tremi mestnimi naselbinami, čeprav je tvorila meščanska naselbina v političnem oziru enoto.

Monografija, ki bi upoštevala vse vire za topografijo srednjeveške Ljubljane, bi dovedla brez dvoma še do novih rezultatov; zanimiva je n. pr. listina iz l. 1544., po kateri leži hiša kostanjeviškega samostana „in der alten stat in dem alten markht“, oziroma „in der vordern stat in dem alten marcht.“²⁸⁾ Jasno pa je, da je treba zato predvsem zbrati in interpretirati vse srednjeveške vire, zlasti listine, in ne samo izpisovati Valvasorja, kakor se je delalo doslej.

L. 1471. je ukazal deželni knez podreti vse hiše v neposredni bližini mesta, nakazati njihovim prebivalcem prostor za zidanje v mestu samem in prepovedati vsako novo zidanje v neposredni bližini mesta.²⁹⁾ Tako se je tudi pri nas zaradi turške nevarnosti uveljavil princip, da v neposredni okolici obzidja iz strateških ozirov ne sme biti nikakih poslopij, da sovražnik ne bo imel nobenega kritja; temu principu so se žrtvovale celo cerkvene zgradbe³⁰⁾ in njegove sledove nam kaže še današnji tlocrt mesta. Od tega časa dalje pa je ostal obseg obzidanega mesta, njegovih utrd in vrat skozi stoletja skoraj popolnoma neizpremenjen.³¹⁾

Mestno obzidje pa ni bilo obenem tudi meja meščanske naselbine. Deželni knez je že ob ustanovitvi meščanske naselbine

²⁶⁾ Luschin: Oesterr. Reichsgesch. I², 347.

²⁷⁾ 1522 Bianchi: Docum. hist. Foroj. I, 518 sl.; 1529 Milkowicz: Die Klöster in Krain, 425 sl.

²⁸⁾ Listina muz. arh. od 26. aprila 1544.

²⁹⁾ Komatar JB 1903/4 28.

³⁰⁾ L. 1494. avguštinski samostan s cerkvijo, Valv. XI, 694; l. 1554. kapelica sv. Janeza in Marijina cerkev v Gradišču, F. Stele: Umetn.-zgod. zapiski, Carniola 1914, 228.

³¹⁾ Med majhne spremembe spada premestitev vicedomskih vrat l. 1524. Klun DC 67.

v Ljubljani določil njeno p o m i r j e (Burgfrieden), t. j. ozemlje, v katerem izvršuje mestni sodnik (in pozneje avtonomna mestna oblast sploh) zemljiško sodstvo in kjer je sploh prva upravna in sodna instanca. Mestno pomirje je navadno tudi identično z ozemljem mestne „gült“, t. j. z ozemljem, na katerem ima mesto pravico terjati zemljiškogospodske dajatve.³²⁾ Zato mesto na tem ozemlju ni samo čisto politična, javnopravna oblast, ampak posega tudi v probleme naseljevanja, gospodarskega in socialnega življenja svojega prebivalstva in odloča o značaju naselbine prav v toliki meri kakor druga zemljiška gospodstva. Rekonstrukcija starega mestnega pomirja in gospodstva pa je pri Ljubljani v zvezi z vprašanjem takozvanih p a t i d e n k o v.

O patidenških hišah je pisal pri nas prvi Costa l. 1848. in jih označil za hiše, ki so oproščene „von der städtischen Häusersteuer und vom Laudemium“ razen enega krajcarja, ki ga morajo letno plačevati mestu.³³⁾ To mnenje je sprejel l. 1854. Steska, samo da je naredil iz „städtische Häusersteuer“ „ständische“ in izvajal izvor besede iz „Pachtgeding“.³⁴⁾ Njegov članek je ponatisnil naslednje leto kot listino št. 3 svojega „Diplomatarium Carniolicum“ Klun.³⁵⁾ Vrhovec s svojim domnevanjem, da je oni krajcar edini „hišni davek“ patidenških hiš, seveda ni razjasnil problema;³⁶⁾ važen pa je od njega navedeni akt iz l. 1783., ki pravi, da je ta krajcar edina „obrigkeitliche Gabe“ teh hiš, medtem ko so ostale hiše „den gewöhnlichen grundobrigkeitlichen Gaben unterworfen.“³⁷⁾ Že ta akt sam pove dovolj jasno, da razlika ni v davkih, ki jih je treba plačevati deželnemu knezu, ampak v dajatvah, ki jih izterjuje mesto kot zemljiški gospod. Še bolj jasni so pa mestni urbarji, ki pričenjajo sredi 18. stoletja in vsebujejo seznam vseh mestu podložnih hiš.³⁸⁾ Pri vsaki hiši so predpisani davki, ki jih mora plačevati deželnemu knezu, medtem ko je druga rubrika „Statt Dominicale an Zinß und Wachtgeld“ izpolnjena le pri nekaterih, pri drugih pa ostane prazna. Če si izpišemo iz urbarja od l. 1772.—78., ki že upošteva prvo hišno numeracijo, številke onih hiš, ki ne plačujejo nikakih do-

³²⁾ Österr. Staatswörterbuch II, 41, 889.

³³⁾ Reiseerinnerungen aus Krain 8 sl.

³⁴⁾ Die Bürgerspitalstiftung in Laibach, MHVK 1854, 26.

³⁵⁾ DC 15.

³⁶⁾ Jeden krajcar hišnega davka. Ljubljanski Zvon 1894, 141 sl.

³⁷⁾ Ravnotam 250 sl.

³⁸⁾ Urbarji mestnega arhiva; v starejših virih patidenških hiš ne moremo zasledovati, ker beležijo davčne knjige le davke, knjige o dohodkih in stroških pa le celotno vsoto „Urbars-Empfang“ brez podrobnejšega naštevanja.

minikalnih dajatev, vidimo, da odgovarja naš seznam popolnoma seznamu patidenskih hiš v Vrhovčevem aktu iz l. 1783. V Costovi označbi pa pomeni „Laudemium“ dajatev zemljiškemu gospodu ob vsaki spremembi v osebi posestnika podložnega zemljišča;³⁹⁾ pod njegovo „städtische Häusersteuer“ pa si moremo misliti le dajatve, ki so jih morale plačevati mestu podložne hiše mestu kot svojemu zemljiškemu gospodu. Vsi viri se torej strinjajo v tem, da je treba pred zemljiško odvezo l. 1848. razlikovati med dvema vrstama mestnih hiš: nekatere plačujejo deželnemu knezu davke, mestu pa zemljiškogospodske dajatve, medtem ko druge plačujejo le deželnoknežje davke, od mestnih zemljiškogospodskih dajatev so pa oproščene z izjemo enega „patidenk“-krajcarja na leto.

Postanek tega privilegija je neznan; tradicija, da ga je podelil Ljubljani cesar Friderik III., ker je odbila napad celjskega grofa l. 1441., ne sega čez 18. stoletje nazaj;⁴⁰⁾ sodobni viri o tem boju vedo povedati samo, da je cesar podelil Ljubljančanom v zahvalo pravico pečatenja z rdečim voskom.⁴¹⁾ Na vsak način pa izhaja ta svoboščina še iz srednjega veka.⁴²⁾ — Nič manj pa ni važno drugo vprašanje: kateremu ozemlju je bila podeljena ta svoboščina? Beseda „patidenk“ pride od Banntaiding in pomeni v tem slučaju dajatev, ki se je pobirala o priliki vêč (Banntaidinge);⁴³⁾ iz tega moramo sklepati, da je moralo plačevati ta krajcar ono ozemlje, ki se je v času podelitve udeleževalo meščanskih vêč in spadalo zato pod mestno jurisdikcijo. Razentega pa seveda mestni gospod ni mogel oprostiti od zemljiškogospodskih dajatev podložnikov, ki so spadali pod druge gospode. Zato sodim, da je bila podeljena ta svoboščina onemu ozemlju, ki je spadalo v času podelitve pod mestno gospodstvo in jurisdikcijo; poznejše pridobitve pa seveda ne uživajo te predprave. Rekonstrukcija patidencov in kasnejših pridobitev pa naj pokaže, če so patidenci v resnici prave „bürgerliche Behausungen“;⁴⁴⁾ srednjeveška meščanska naselbina.

Edini doslej znani seznam patidenskih hiš je objavil Vrhovec po aktu iz l. 1783., ki navaja vse hiše s številkami prve numeracije;⁴⁵⁾ za ona predmestja, kjer Vrhovec ne navaja hišnih števil,

³⁹⁾ Österr. Staatswörterbuch II, 178.

⁴⁰⁾ Vrhovec po aktu iz l. 1783. n. o. m. 230 sl., Costa n. o. m. 8 sl.

⁴¹⁾ Klun DC 29 sl.; Krones: Die Freien von Sanneck 89.

⁴²⁾ Dajatve l. 1534.: „Thomas Pinter ein t. (= taiding) pfening“ Komatar JB 1903/4, 38.

⁴³⁾ F. Zwitter n. o. m. 31.

⁴⁴⁾ Tako jih označa akt iz l. 1589. v viced. arh. I 106 a.

⁴⁵⁾ N. o. m. 230 sl., 236.

si moramo zaradi površnosti njegovega citata („Mestni arhiv“) pomagati z mestnimi urbarji. Pri lokalizaciji nam pomagajo mestni hišni sezname iz 18. in 19. stoletja, posebno oni od l. 1805., ki navaja hiše s številkami prve in druge numeracije,⁴⁶⁾ in pa dva ljubljanska načrta iz prve polovice 19. stol., ki imata označene vse hiše s hišnimi številkami druge numeracije.⁴⁷⁾ V Starem trgu ne spadajo med patidenke Rožna in Hrenova ulica, Žabjak in del Florjanske ulice; meja gre po sredi Rožne ulice in po Florjanski ulici, kjer zavije dve hiši jugovzhodno od Florjanske cerkve na levo. Na vznožju Gradu so v Sodarski stezi, Ulici na Grad in v Rebri le nekatere hiše patidenki. Ostali del Starega trga in ves Mestni trg pa tvorijo sami patidenki z izjemo nekaterih posameznih duhovniških in plemiških hiš, ki so izvzete iz mestne jurisdikcije. V Novem trgu so v severnem delu (do črte Čevljarski most—Čevljarska ulica—Novi trg—Knežja ulica) le posamezne plemiške hiše izvzete iz mestne oblasti; zato pa spada v južni polovici med patidenke le nekaj osamljeno ležečih hiš. V predmestjih imamo le en večji kompleks patidenkov, ki obsega Šentpetersko cesto do Strojarske steze na desni in Prečne ulice na levi strani (poleg nekaterih osamljenih hiš dalje proti cerkvi), Frančiškansko, Prešernovo in del Wolfove ulice. Razen tega pride v poštev le še južna stran Poljanske ceste do Zrinjskega ceste, nekaj raztresenih hiš v Gradišču in ob Rimski cesti in dve hiši v Karlovškem predmestju. — Pri tej sliki nas ne sme presenetiti dejstvo, da blok patidenkov ni popolnoma sklenjen; to velja za večino zemljiških gospodstev. Za nas so važni le večji bloki hiš, ki ne pripadajo patidenkom.

Vicedomski urbar od l. 1496. navaja med ljubljanskimi dohodki tudi dajatve od 58 hiš pod naslovom „Padaw“. Naslednji urbar (med 1513 in 1517) navaja na istem mestu 58 hiš pod naslovom „hofstet zu Laibach gehorennt zu dem vitzthumbthurn genannt Padaw“ in dve hiši kot „hofstet zu Laibach hinter dem Saffranitz.“ Tretji urbar iz l. 1527. pa govori o 41 „hofstet zu Laibach, gehoren zu dem turn genant Padira,“ o 11 hišah v „Cren-gassen,“ šestih „Am Slossperg“ in dveh „Hinter dem Saffranitz.“⁴⁸⁾ Iz l. 1533. je ohranjena listina, s katero prepušča kralj Ferdinand ljubljanskemu mestu 42 hiš v Rožni ulici, 19 hiš v Hrenovi ulici

⁴⁶⁾ Verzeichnis der Hausinhaber in der Hauptstadt Laibach und den Vorstädten (več seznamov od l. 1787. dalje v muzeju); I. Vrhovnik: Iz stare Ljubljane, Jutro 1923, št. 272 sl.

⁴⁷⁾ Kaiserjev načrt in Deschmannov načrt iz l. 1827.

⁴⁸⁾ Vsi trije urbarji v muz. arh. I 54 a.

in dve „hinter in Saffranitz.“⁴⁹⁾ Mesto prevzame jurisdikcijo nad temi hišami, ki je pripadala doslej vicedomskemu uradu, se obveže zbirati dajatve, ki jih morajo plačevati podložniki teh ulic deželnemu knezu in prevzame skrb za vicedomski stolp, ki so ga doslej stražili in popravljali prebivalci teh ulic. Že število hiš samo dokazuje, da govore vsi štirje viri o istem ozemlju, tako da si moremo podrobnejši dokaz iz primerjanja imen in dajatev podložnikov prihraniti; vicedomski stolp, ki ga imenujejo urbarji „Padaw“ in „Padira“, pa omenja še Valvasor pri bastilji na Gradu, ki se je nahajala nad Karlovškimi vrati.⁵⁰⁾ Ta del mesta je prišel pod mestno oblast šele l. 1533., prej pa je pripadal deželnoknežjemu gospodstvu in bil podrejen vicedomu kot upravitelju komornega imetja; od mesta in meščanskega življenja se razlikuje tudi po svojem geografskem značaju in po poklicu prebivalstva, ki pride do izraza tudi v imenih obeh glavnih ulic.⁵¹⁾ S tem je tudi pojasnjeno, zakaj Rožna in Hrenova ulica, Žabjak, del Florjanske ulice in nekaj hiš na vznožju Gradu niso patidenki, česar ni mogel razumeti Vrhovec.⁵²⁾ Bile so pač dodeljene mestu šele po podelitvi te svoboščine in morajo zato še nadalje plačevati zemljiškokgospodske dajatve, ki jih omenja listina iz l. 1533.; zato smemo identificirati mejo v tem letu mestu priključenega ozemlja z mejo patidenkov v Starem trgu.

L. 1534. je prodala nemška komenda mestu „ettlich holl denn unnd jerlich gullten“ v ljubljanskem mestu in pomirju; od teh jih je 5 „bei der schul“ (Napoleonov trg), 18 v Križevniški ulici, 16 na Bregu in 34 v Gradišču.⁵³⁾ Pri tem moramo vsaj pri podložnikih v obzidanem mestu misliti na dajatve od hiš; ulice tedaj niso bile tako točno omejene kakor danes, vendar pa moramo sklepati, da sta bila tedaj Breg in Križevniška ulica gosto zazidana. Obenem pa dokazuje ta listina, da je kolonizacijo južnega dela Novega trga izvedla po večini komenda in da prav zato v tem delu ni najti skoraj nobenih patidenkov.

Največjo enotnost v gospodstvu kaže med ljubljanskimi naselbinami Trnovo: patidenka nima niti enega, vendar pa je že l. 1600. pod mestno oblastjo⁵⁴⁾ in iz hišnih seznamov od konca

⁴⁹⁾ Klun DC 69 sl., seznam hiš Komatar MMVK 1903, 157 sl. s pomoto, da smatra „hinter in Safranitz“ za osebno ime.

⁵⁰⁾ XI, 666.

⁵¹⁾ Gl. članek A. Melika: Razvoj Ljubljane, zgoraj str. 116 sl.

⁵²⁾ Ljubljanski Zvon 1894, str. 233.

⁵³⁾ Listina v mestnem arhivu; Kom. JB 1903/4, 38 sl.

⁵⁴⁾ Mestne davčne knjige, ki prično v tem letu, imajo zabeleženo tudi Trnovo.

18. stoletja izvemo, da so podrejene mestu prav vse trnovske hiše brez izjeme. Zaenkrat moremo le domnevati, da je bilo Trnovo priključeno mestu po podelitvi patidenske svoboščine in pred l. 1600. Trnovci so bili po svojem poklicu čolnarji; zato je njihovo razmerje do mesta, ki mu po značaju svoje naselbine in svojega življenja niso nikdar pripadali, brez dvoma v zvezi s privilegiji, ki podrejajo ljubljanske čolnarje oblasti cesarskega mitničarja.⁵⁵⁾

V prvi polovici 18. stoletja se je mestno pomirje in gospodarstvo še povečalo. L. 1725. je kupilo mesto od vicedoma 14 hiš in vse vrtove pri Ljubljani, ki so bili dotlej še pod deželnoknežjim gospodarstvom, ter župo Kozarje;⁵⁶⁾ bil je to najbrže zadnji ostanek deželnoknežjega ljubljanskega gospodarstva, iz katerega se je nekoč izločilo mestno pomirje. Vicedomske vrtove naštevajo že dvesto let prej že omenjeni urbarji in sicer jih leži c. 26 „am puhel vor dem viczdom thor“. L. 1730. je kupilo mesto od šentpeterskega gospodarstva 19 hiš, 18 vrtov, 49 njiv in en travnik z jurisdikcijo vred.⁵⁷⁾ L. 1733. je prodal stolni kapitelj mestu večino svojega gospodarstva na Poljanah: 11 hiš, 16 kajž, 7 vrtov, dva travnika in en mlin.⁵⁸⁾ Štiri leta pozneje je pa prodala komenda mestu od svojega gospodarstva 14 hiš v Križevniški ulici, 20½ hiš z vrtovi v Gradišču ter 32 hiš z vrtovi, 8½ kmetij, 8 vrtov in nekaj njiv pri Sv. Janezu.⁵⁹⁾ Od vseh teh pridobitev je najlažje lokalizirati hiše komenskega in kapiteljskega gospodarstva, ker je vodilo zanje mesto ločene urbarje še v času prve numeracije.⁶⁰⁾ Komensko gospodarstvo je obsegalo v glavnem — dominiji seveda tudi tu niso popolnoma sklenjeni — južno stran Križevniške ulice in Napoleonov trg, Rimsko cesto, Vegovo in Hilšerjevo ulico v Gradišču, Kolodvorsko ulico in Šentpetersko cesto med Kolodvorsko in Vidovdansko cesto v predmestju pri Sv. Janezu: kapiteljsko gospodarstvo je pa segalo od Zrinjskega ceste na desni in od mestnih vrat na levi Poljanske ceste do Ambroževega trga (Kapiteljska ulica!).

⁵⁵⁾ Prim. privil. od 1489 in 1736 pri S. Rutar: Zur Schiffahrt an der Laibach MMVK 1892, 76 sl., 81; po prvem privilegiju ima mitničar vse sodstvo razen krvnega, po drugem pa mnogo manjšo kompetenco.

⁵⁶⁾ Kom. JB 1903/4, 42.

⁵⁷⁾ Prepis pogodbe mestni arh. f. 102; F. Stele: Umetn.-zgod. zapiski Carniola 1914, 221 sl.

⁵⁸⁾ Kom. JB 1903/4, 42 sl.

⁵⁹⁾ Kom. JB 1903/4, 43.

⁶⁰⁾ Več urbarjev „der anvor capitlisch und commendisch gewesten Gült“ med urbarji mestnega arhiva.

S temi pogodbami je dosegel mestni dominij oni obseg, ki ga je ohranil do zemljiške odveze l. 1848. Mestni hišni sezname imajo od l. 1787. dalje označene hiše, ki niso „magistratisch“; iz njih vidimo, da pripada drugim gospodstvom le še nekaj perifernih predelov: Poljanska cesta od Ambroževega trga dalje, Vidovdanska cesta, Šentpeterska od razpotja z Vidovdansko, Dunajska od klarisinj na levi in diskalceatov na desni z Gosposvetsko vred in komendsko Krakovo.⁶¹⁾

Za omejitve mestnega gospodstva pa je treba seveda upoštevati, da mestna oblast ni obsegala le hiš, ampak tudi vrtove, njive, travnike, pašnike in gozdove. Tudi pri zemljiščih se je ločilo med patidenki in kasnejšimi pridobitvami. Jasno je, da je obstojala med staro ljubljansko naselbino in njenimi zemljišči — v nasprotju z modernim mestom — zelo ozka zveza; zato se predvsem mestni pašniki in gozdovi že od 14. stoletja dalje pogosto omenjajo.⁶²⁾ Lokalizacija mestnih prvotnih in pozneje pridobljenih zemljišč, ki je prav posebno važna, pa je mogoča šele na podlagi urbarjev, ki so ohranjeni za zadnje stoletje obstoja mestnega gospodstva (od sredine 18. stol. dalje). Šele natančna lokalizacija vseh podatkov kupnih pogodb iz prve polovice 18. stoletja in urbarjev iz naslednje dobe pa more podati končno sliko razvoja mestnega gospodstva in ozemlja, na katerem je veljalo mestno pravo in se razvijalo meščansko življenje, od patidenkov do zemljiške odveze.

Za obseg mestnega pomirja se je ohranil le en opis v listini, od katere je ohranjen le tekstni del (brez formul in zato brez datuma) v drugem delu ljubljanske privilegijske knjige, kamor je bil prepisan kmalu po l. 1566.;⁶³⁾ ker pa govori Valvasor o določitvi mestnega pomirja l. 1548.,⁶⁴⁾ sodi Vrhovec, da spada listina v to leto.⁶⁵⁾ Posamezne podatke iz te listine, ki hoče le ugotoviti mejo, ki je obstojala že prej, je lokaliziral že Vrhovec; meja prične pri potoku pod Rakovnikom in gre odtod nad mestom preko Ljubljance do potoka pod Rožnikom in Tivolskega gradu ter potoka pri cerkvi sv. Jerneja v Spodnji Šiški, nato do križa, ki je stal pri sv. Krištofu na razpotju proti Klečam, in preko polja do Blatne vasi, Vodmata in šentpeterske cerkve ter preko Ljubljance do Soteske (po Vrhovcu gostilna v Štepanji vasi) in preko Golovca zopet do potoka pod Rakovnikom. Kakor vidimo, ta opis

61) Gl. zgoraj prip. 46.

62) Klun DC 20, 22, 25, 26, 27, 28, 31 sl.; Kom. JB. 1903/4, 39 sl.

63) Klun DC 52.

64) Valv. XI, 705.

65) Ljubljanski meščanje 51 sl.

ni preveč točen; razen tega pa vemo, da mestna oblast ni nikdar obsegala vsega tega ozemlja, ker so celi kompleksi hiš in zemljišč izvzeti iz mestne jurisdikcije. Zato smemo ta opis uporabljati le v zvezi z drugimi viri.

Za mestni dominij nimamo nikakih statistik vsega prebivalstva, ampak le sezname mestnih hiš in najemnikov (Inwohner) v davčnih knjigah, ki pričenjajo z l. 1600.; nekaj primerov te statistike števila hiš in najemnikov ter njihove razporeditve po posameznih mestnih delih je objavil Müllner.⁶⁶⁾ Po davčnih knjigah je bilo v Ljubljani 17. in prve polovice 18. stoletja okrog 500 hiš, od teh okoli 350 v obzidanem mestu; upoštevati pa moramo, da velja ta statistika le za mestno gospodstvo in da tu niso upoštevane hiše, ki so bile oproščene od plačevanja davkov.

Poleg mestnega pomirja tvori politično enoto še mestno deželsko sodišče s svojim teritorijem, na katerem izvršuje krvno sodstvo. Mestno deželsko sodišče sega že v prve čase meščanske naselbine in obsega l. 1564. mestno, komendsko in šentpetersko gospodstvo.⁶⁷⁾ L. 1725. je kupilo mesto z vicedomskim gospodstvom vred tudi vicedomsko deželsko sodišče,⁶⁸⁾ ki sta mu obseg že določila Kaspert⁶⁹⁾ in Hauptmann.⁷⁰⁾

Teritorij moderne ljubljanske občine ni nastal na osnovi mestnega gospodstva, ampak predstavlja produkt moderne države, ki si v terezijansko-jožefinski dobi ustvarja svojo teritorijalno organizacijo. Pri novih nalogah, ki si jih je tedaj zastavila, se država ne more nasloniti na dominije in avtonomna mesta, ker so njihova gospodstva premajhna, ker ne predstavljajo sklenjenega ozemlja in dostikrat nimajo dovolj sposobnih uradnikov. Zato išče država drugih izhodov in tako je na primer prva ohranjena ljubljanska statistika iz l. 1754. (obsega le šenklavško faro in še tu samo obzidano mesto ter Karlovško predmestje, kjer je bilo tedaj 377 hiš in 4128 prebivalcev) izvedena po farah;⁷¹⁾ ta statistika je del prve avstrijske statistike sploh.⁷²⁾ Po reformi rekrutacijskega sistema se pa država eman-

⁶⁶⁾ Zukunft der Stadt Laibach, Argo IV, 107 sl.

⁶⁷⁾ Komatar JB 1903/4, 16.

⁶⁸⁾ Komatar JB 1903/4, 42.

⁶⁹⁾ Historischer Atlas der österr. Alpenländer I. Abt., Blatt 31, 35.

⁷⁰⁾ Erläuterungen zum Histor. Atlas der österr. Alpenländer I. Abt., 4. Teil 465.

⁷¹⁾ Arhiv stolnega kapitlja, f. 117, št. 3; obe vsoti sta preštetii (statistika ne navaja vsote).

⁷²⁾ A. Gürtler: Die Volkszählungen Maria Theresias u. Josefs II., 2 sl.

cipira in izvede l. 1770. sama po svojih oficirjih in civilnih komisarjih prvo hišno numeracijo.⁷³⁾ Zato je morala najprej določiti enote, po katerih naj se izvrši numeracija, takozv. šte v n e o d d e l k e (Nummerierungsabschnitte); ti šte vni oddelki ne prekoračijo meja (predjožef.) far.⁷⁴⁾ Hišna numeracija je v tem letu v Ljubljani ustvarila šte vne oddelke: Ljubljana-mesto (obzidani del), Karlovško predmestje, Trnovo, Krakovo, Kapucinsko predmestje, Šentpetersko predmestje, Poljane in Kurjo vas;⁷⁵⁾ njihovo mejo je mogoče začrtati na podlagi hišnih seznamov iz konca 18. stoletja, zlasti onega iz l. 1802.⁷⁶⁾ Prvi štirje šte vni oddelki pripadajo šenklavški, zadnja dva šentpeterski fari (Poljane segajo do starega toka Ljubljanice pred regulacijo 1827/8), medtem ko razmerja med mejo Kapucinskega predmestja s Šentpeterskim in Spodnjo Šiško ter staro farno mejo šenklavške, šentpeterske in šentvidske župnije ni mogoče ugotoviti, dokler ni znana točno stara župnijska meja.⁷⁷⁾ O priliki druge hišne numeracije je bila Frančiškanska ulica ločena od Šentpeterskega in prideljena Kapucinskemu predmestju, v času sestavljanja jožefinskega katastra je bila pa Kurja vas (le za davčne stvari) prideljena Karlovškemu predmestju;⁷⁸⁾ vse ostale meje šte vnih oddelkov pa so ohranjene še danes v mejah katastralnih občin.

Poleg šte vnih oddelkov pa rabi država za izvedbo vojaškega konskripcijskega sistema še večje enote in organizira zato n a b o r n e o k r a j e (Werbbezirke), ki služijo kot rekrutacijske enote posameznih kompanij; uprava nabornih okrajev je bila poverjena raznim gospodstvom, ki postanejo s tem naborna go-

⁷³⁾ A. Mell: Krain u. der Historische Atlas der österr. Alpenl., MMVK 1902, 50.

⁷⁴⁾ H. Pirchegger: Die Pfarren als Grundlage der politisch-militärischen Einteilung der Steiermark, Archiv f. österr. Gesch. 102 Bd., 1. H., 13.

⁷⁵⁾ Od teh imen sta „Kapucinsko predmestje“ in „Karlovško predmestje“ čisto umetni tvorbi; prejšnji viri si pri teh nesamostojnih naselbinah pomagajo z opisom („Pred Vicedomskimi vrati“, „Pred Špitalskimi vrati“, „Pred Pisanimi vrati“).

⁷⁶⁾ Gl. zgoraj prip. 46; seznam za obzidano mesto iz l. 1770. je objavil Vrhovec: Die erste Häusernummerierung Laibachs, MMVK 1902, 161 sl.

⁷⁷⁾ Za staro župn. mejo glavni vir trije načrti za farno regulacijo Ljubljane v fasc. Pfarrenregulierungsakten des 18. Jahrh. škof. arhiva; Vrhovec označa farno mejo v kapuc. predmestju v ZMS III, 126 in 149 drugače kakor ZMS V, 18; Sp. Šiška je spadala pod šentvidsko faro (Vrhovec se tu moti), Rožnik pa pod šentpetersko (Steže Fr. n. o. m. Carniola 1914, 41, 225), čeprav v isti katastr. občini.

⁷⁸⁾ Za Frančiškansko ulico prim. hišna seznama 1802 in 1805, I. Vrhovnik n. o. m. Jutro 1923, št. 278, za Kurjo vas predlog v aktu iz l. 1784. (gl. spodaj prip. 80) in sumarni pregled jožef. katastra (gl. spodaj prip. 82).

spodstva (Werbbezirksherrschaften). Na Kranjskem je bila določena organizacija nabornih okrajev l. 1780.; vsak naborni okraj je bil sestavljen iz ene ali več (predjožefinskih) župnij, več nabornih okrajev pa združeno v en kanton.⁷⁹⁾ Pri tem sta bili šentvidska in šentpeterska fara prideljeni nabornemu gospodstvu Brdo pri Kranju, Ig, Dobrova in Brezovica pa nabornemu gospodstvu Ig, ki tvori skupaj z nabornim okrajem mesta Ljubljane kanton št. 7. Mestni naborni okraj je bil morda identičen s šenklavško faro, vsekakor pa je formulacija nejasna („Stadt Laybach für sich selbst mit den nemlichen Exemptionen wie Gratz“). Razdelitev po patentu iz l. 1780. pa je bila kmalu zamenjana z drugo; tu naj navedem le nekaj podatkov, kolikor sem jih mogel dobiti v mestnem arhivu.⁸⁰⁾ Že l. 1784. tvorijo fare nabornih gospodstev Ljubljana in Ig s šentpetersko faro in lipo-glavskim vikarijatom vred nov kanton št. 8, ki se mu je po jožefinskem katastru pridružila še Spodnja šiška in kjer obstojata že l. 1784. poleg Ljubljane in Iga še škofijsko in komendsko gospodstvo.⁸¹⁾ Iz kasnejših virov vemo, da je dobila Ljubljana dvojno funkcijo v organizaciji nabornih okrajev: na eni strani je mesto višji naborni okraj (Oberwerbbezirk) za ves kanton št. 8, na drugi strani pa upravlja mesto samo le en del kantona neposredno, medtem ko vrše drugod to funkcijo nižji naborni okraji (Unterwerbbezirke), t. j. naborna gospodstva, ki so v tem oziru podrejena mestnemu višjemu nabornemu okraju.⁸²⁾ Obseg ozemlja, ki ga upravlja mestni naborni okraj neposredno, nam kaže najprej sumarni pregled jožefinskega katastra iz l. 1787.: to so kat. občine Ljubljana—mesto, Karlovško predmestje, Trnovo, Gradišče, Kapucinsko predmestje, Šentpetersko predmestje in Poljane.⁸³⁾ Krakovo spada po tem viru še v komendski nižji na-

⁷⁹⁾ A. Mell n. o. m. 54 sl., J. Polec: Kraljestvo Ilirija 134 sl.

⁸⁰⁾ Razvoj nabornih okrajev po l. 1780. je popolnoma neraziskan in aktov iz glavnega arhiva (okrožni arhiv) nisem mogel dobiti; zato je moja slika nujno nepopolna.

⁸¹⁾ Predlogi za organizacijo davčnih občin jožef. katastra mestni arh. fasc. 80—81.

⁸²⁾ Statistika iz l. 1788. ima poleg pri Vrhovcu Lj. meščanje, str. 279—280 navedenega dela še drug del pod naslovom „Laybacherischer Distrikt“, ki obsega ves kanton, mestni arh. fasc. 80—81; cirkular, ki ga pošlje „Oberwerbbezirk Canton Nro 8 Magistrat Laibach“ svojim „Unterwerbbezirk“-om komendi, škofiji, Studencu in Igu l. 1800., mestni arh. fasc. 100 b; prim. Hoff: Gemälde von Krain, 1808, 70 sl.

⁸³⁾ Steuerregulierungsakten f. Innerösterreich fasc. VII, št. 552, Hofkammerarchiv; te podatke in mnogo drugih informacij črpam iz netiskane svetosavske naloge M. Miklavčiča: Cerkevna razdelitev na Kranjskem in jožefinske upravne reforme.

borni okraj, statistika iz l. 1788. ga pa že navaja med katastralnimi občinami mestnega nabornega okraja.⁸⁴⁾

Obseg ozemlja, ki ga mestno višje naborno gospodstvo upravlja l. 1788. neposredno, živi z malimi spremembami še danes kot teritorij ljubljanske občine. Kakor nastanejo iz prvotno čisto vojaških nabornih okrajev v času jožefinskega katastra davčni okraji in pozneje, ko se državna uprava vedno bolj izpopolnjuje, politični okraji, tako živi dalje tudi njihov teritorij kljub vsem spremembam, ki jih je doživela v zadnjih stopetdesetih letih mestna ustava. Meje mestnega nabornega okraja, kakor jih kaže popis v hišnem seznamu l. 1802., kažejo le na enem mestu razliko od poznejših mej: večina Kurje vasi ne spada še v mestni, ampak v komendski naborni okraj, vendar pa je podrejena v nekaterih ozirih (pač v davčnih stvareh, ker spada v katastr. občino Karlovško predmestje) mestu.

Kratkotrajna je bila reforma, ki so jo izvedli Francozi; njihov arrondissement communal Laybach intra muros je obsegal poleg avstrijskega nabornega okraja še Kurjo vas in kat. občine Sp. Šiško, Vič, Vodmat in Orle.⁸⁵⁾ Avstrijci so one štiri kat. občine združili v Hauptgemeinde Laibachs Umgebungen, Kurja vas pa ostane odslej v vseh ozirih stalno pri mestu.⁸⁶⁾

Paralelno z organizacijo nabornih okrajev gre tudi organizacija ljudskih štetij (konskripcije), ki se je vršila po njih. Po cerkveni statistiki iz l. 1782. pridejo statistike po nabornih okrajih, ki so znane deloma po aktih, povečini pa le po literaturi.⁸⁷⁾ Seveda je treba pri teh statistikah upoštevati, da se vrše štetja

⁸⁴⁾ Vrhovec, Ljubljanski meščanje 279 sl., po mestnem arh. fasc. 80—81.

⁸⁵⁾ *Télégraphe officiel* 1811, št. 99, str. 391; S. Puchleitner: *Die Territorialeinteilung der illyrischen Provinz Krain MMVK 1902*, 141; J. Rus: *Prebivalstvo in obseg francoske Ljubljane GV 1927*, 106; ker Kurja vas še l. 1802. ne pripada Ljubljani, je razumljivo, da jo T. o. posebej našteva; zato ni treba iskati te „Hüneldorf“ izven naselbine, ki je nosila to ime, v delu štepanjske kat. občine, kakor dela J. Rus n. o. m. 107 sl.

⁸⁶⁾ *Hauptausweis über die Einteilung des Laibacher Gouvernements-gebiethes*, 1817 (v licejki).

⁸⁷⁾ *Cerkvena stat. 1782 našteje* (s Spodnjo Šiško) 1001, oz. 1009 hiš in 11.152, oz. 11.148 preb. (vir gl. zgoraj prip. ⁷⁷⁾); *konskripcija 1788* 938 hiš in 10.047 preb. (Vrh., Ljubljanski meščanje, 279 sl. in *Die wohllöbliche itd.* 211 po mestnem arh. fasc. 80—81) in l. 1808. 861 hiš in 9271 preb. (Hlubek: *Die Bewohner von Krain, Carniola 1845*, 346 po mestnem arh. fasc. 100 b). Ostale statistike prim. *Catalogus cleri za 1813* in od 1831 dalje, Hlubek n. o. m., Lippich: *Topographie von Laibach* 126, Costa n. o. m. 8, J. Rus n. o. m. 104.

po drugih načelih kakor v moderni dobi in da se grupira prebivalstvo v skupine čisto po vojaških vidikih.⁸⁸⁾

Po francoski dobi se občinski obseg ni več dosti spremenil; l. 1892. se je pridružil občini Podturen, l. 1896. del katastralne občine Vodmat severno od Ljubljane in zapadno od dolenske proge, l. 1914. kat. občina Sp. Šiška in l. 1929. nekaj parcel s pokopališčem pri Sv. Križu.⁸⁹⁾ V glavnem pa ima občina še danes isti obseg kakor v jožefinski dobi.

Résumé. Le développement du territoire de la ville de Ljubljana. Sur le terrain de Ljubljana d'aujourd'hui (à l'endroit du quartier de Gradišče) il y avait au temps de l'empire romain une ville surnommée Colonia Julia Emona. Elle disparut lors de invasions des Barbares. Il se peut que dans les siècles suivants ces lieux aient été habités; cependant jusqu'au milieu du XIIe siècle toute tradition historique nous fait défaut. Au XIIIe siècle les seigneurs fonciers de la contrée de Ljubljana, les ducs de Carinthie de la maison des Spanheim, devinrent souverains de Carniole. Pour centre politique de ce pays ils choisirent Ljubljana, qui se trouvait au milieu de leur territoire. Et c'est précisément au milieu du XIIIe siècle que remonte l'origine de la ville de Ljubljana. La ville murée se composait déjà dans la première moitié du XIVe siècle de trois parties aux noms caractéristiques de Stari trg (Bourg ancien), de Novi trg (Bourg nouveau) et de Mesto (Ville, plus tard Mestni trg = Place de ville), dont chacune avait d'abord ses propres murailles. Ces trois parties démontrent bien les étapes successives du développement de la ville murée.

Toutefois le territoire qui, pendant le moyen âge, au point de vue juridique, économique et géographique faisait partie de la ville, ne coïncide point avec la ville murée. Ce territoire (la ville murée, à l'exception de Hrenova et Rožna ulica, une partie des anciens faubourgs de Poljane, de Šentpeter, et de Prešernova et Wolfova ulica), on peut le reconnaître à ce qu'il était jusqu'à 1848 exempt d'impôts seigneuriaux à la différence des acquisitions postérieures. Aux temps modernes, plusieurs terres sujettes jusque là à d'autres seigneurs (Rožna et Hrenova ulica, le faubourg de Trnovo et quelques parties des anciens faubourgs de Gradišče, de Šentpeter et de Poljane) ont échu à la ville de manière que, au XVIIIe siècle, presque tout le territoire de la municipalité postérieure en faisait partie. Ces terres ont été habitées déjà avant cette annexion, quelques — unes même avant la fondation de la ville; pourtant on n'y aperçoit pas le caractère urbain.

Le territoire, sujet à la seigneurie et à la juridiction de la ville, formait, pendant toute la durée du régime, féodal, aussi le territoire politique de

⁸⁸⁾ Za vse konskripcije je treba upoštevati, da štejejo v dotični kraj pristojno prebivalstvo (brez vojakov, dijakov itd.), da se jim mnogo ljudi odtegne zaradi vojaških obveznosti (po Lippichu v Ljubljani nad tisoč) in da veljajo n. pr. za razporeditev v Vrhovčevi tabeli iz l. 1788. navodila, ki jih navaja A. Gürtler n. o. m. 64 sl. (rubrike je Vrhovec zelo netočno prestavil, prim. Gürtler n. o. m. 66 sl.).

⁸⁹⁾ Deželni zakonik za vojvodino Kranjsko 1892, II. kos; 1896, XXXIII. kos; 1914, XII. kos; Uradni list dravske banovine I, št. 2.

celle-ci. Ce n'est que l'Etat moderne qui, par raisons militaires et fiscales, créa, au temps de Marie-Thérèse et de Joseph II, comme unités plus petites des divisions de numération (Nummerierungsabschnitt) et des sections du cadastre (Steuergemeinde) et comme unités plus grandes des arrondissements du recrutement et de contribution (Werb- u. Steuerbezirke). Le territoire de l'arrondissement de la ville de Ljubljana (formée par la ville murée et sept anciens faubourgs: Poljane, Šentpeter, Kapucinsko predmestje, Gradišče, Krakovo, Trnovo, Karlovsko predmestje), remontant à l'époque de Joseph II, c'est conservé dans le territoire de la municipalité d'aujourd'hui. Dans les 150 dernières années le territoire politique n'a augmenté que peu (on y a annexé surtout Spodnja šiška et une partie de Vodmat) et c'est pour cela que la municipalité moderne ne comprend pas tout le territoire qu'aujourd'hui au point de vue géographique et économique fait partie de la ville.

